

56 PASSEJAM PER LA CIUTAT ALTA

Quadern de treball per al professorat

ÍNDEX

1. PRESENTACIÓ	2
2. OBJECTIUS	3
3. CONTINGUTS	4
AJUNTAMENT DE PALMA	4
PLAÇA I ESGLESIA DE SANTA EULALIA	4
CAN VIVOT	4
CAN CATLAR DEL LLORER	5
ESGLESIA DE SANT FRANCESC	5
MONTI-SION	5
SANTA CLARA	5
LA PORTELLA	5
CAN FORMIGUERA	5
POSADA DE LA CARTOIXA	6
CAN ESPANYA-SERRA	6
CA LA GRAN CRISTIANA	6
CAN OLESA	6
CAN ORDINES D'ALMADRÀ	6
4. ACTIVITATS	7
5. TEMPORALITZACIÓ	8
6. ASPECTES PRÀCTICS PER REALITZAR L'ITINERARI	8
7. SUGGERIMENTS METODOLÒGICS PER AL PROFESSOR	8
8. BIBLIOGRAFIA	9
9. SELECCIÓ DE TEXTOS	10

Col·lecció "Palma Ciutat Educativa" **núm. 56.**

Departament de Dinàmica Educativa. Serveis Educatius.

Ajuntament de Palma. Balears.

Autor: Catalina Lull Garcia

Direcció de la col·lecció: Departament de Dinàmica Educativa. Serveis Educatius.

© Ajuntament de Palma.

És un dossier tècnic adreçat als alumnes d'educació secundària obligatòria i primària.

Es permet la reproducció total o parcial d'aquest llibre per qualsevol mitjà electrònic, mecànic, de fotocòpia, informàtic, d'enregistrament o d'altres mètodes, sempre que se'n citi la procedència i es comuniqui als propietaris del copyright.

1.PRESENTACIÓ

El nostre nucli històric és, moltes vegades, infravalorat pels habitants de la ciutat de Palma. Molts dels nostres escolars no s'hi han passejat mai, excepte pels carrers comercials. La riquesa arquitectònica de la nostra ciutat els és totalment desconeguda.

Al centre de Palma se superposen diferents estils arquitectònics, representació i memòria de les diverses cultures que han anat configurant la nostra ciutat. Això el converteix en un interessantíssim instrument pedagògic. Aquesta activitat té com a objectiu aprofitar la bellesa del nostre nucli històric per apropar i fer més fàcil l'assimilació dels conceptes històrics i artístics.

Creim que aquesta selecció d'edificis, històries i llegendes serà ben rebuda per tots els professors que ja fan, des de sempre, sortides pel centre històric amb el seus alumnes, ja que els proporcionarà un material adequat per preparar-les i l'ajuda d'un monitor per guiar-les. Per als professors que no la fan, esperem que es converteixi en una bona eina perquè s'animin a emprar, com a element educatiu, el nostre privilegiat entorn urbà.

2.OBJECTIUS

2.1.CONCEPTUALS

- Conèixer els orígens de la nostra ciutat.
- Estudiar la morfologia urbana del nucli històric.
- Descobrir la història de la nostra ciutat a través de les seves manifestacions arquitectòniques.
- Conèixer alguns dels principals edificis històrics de la ciutat alta de Palma.
- Observar i identificar els diferents elements arquitectònics d'esglésies, patis, museus i cases senyorials.
- Entendre la vida, els costums i la cultura dels nostres avantpassats; festes, arquitectura, mercats, diversions, transports, temps lliure.
- Descobrir les diferents llegendes relacionades amb els edificis que s'han de visitar.
- Conèixer els diferents usos dels edificis al llarg del temps.

2.2.OBJECTIUS PROCEDIMENTALS I ACTITUDINALS

- Saber situar-se i utilitzar un plànol de la ciutat.
- Desenvolupar l'orientació espacial-temporal.
- Localitzar sobre el plànol els edificis de la ruta
- Utilitzar l'observació com a mitjà per aprendre història.
- Valorar el nostre patrimoni historicoartístic.
- Sensibilitzar els escolars de la importància de la protecció, manteniment i recuperació del nostre nucli històric.
- Apreciar els costums i la vida quotidiana de la societat mallorquina
- Promoure el respecte i la tolerància vers les formes de vida i valors diferents en distints moments històrics.

3.CONTINGUTS

Els principals edificis que veurem durant el recorregut són els següents:

AJUNTAMENT DE PALMA

L'ajuntament de Palma el trobem situat a la coneguda plaça de Cort i Ocupa l'epicentre de la ciutat, és el kilòmetre zero. El nom d'aquesta plaça, prové de que en aquesta, es reunien les corts del Gran i General Consell, institut per Jaume I el conqueridor.

L'edifici del que avui és l'ajuntament es va fer sobre l'antic solar de l'hospital de Sant Andreu. Presenta una estructura de tres plantes (planta baixa, planta noble i porxos) rematades per un immens i ornamentat voladís. La seva façana és bàsicament barroca i en destaquen el rellotge, en "Figuera" i el banc del "sino fos". A d'interior podem trobar unes escales de tipus imperial i els gegants de la sala: " en Tofol" i "na Francinaina".

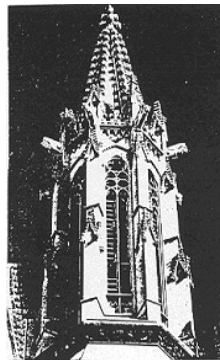

PLAÇA I ESSLÉSIA DE SANTA EULÀLIA

La plaça de Santa Eulalia ha tingut distintes funcions al llarg de l'història. Alguns gremis(sabaters, fusters, mariners ...) celebraven allà les seves assemblees i cerimònies religioses. Fins al segle XVI va servir de cementiri . També va ser un lloc on es feien execucions públiques i tortures. Fins i tot durant una època va allotjar la fira del Ram., però el seu ús més important fou el de mercat.

L'església de Santa Eulalia és d'un neogòtic del s. XIX-XX caracteritzat per les seves gàrgoles, pinacles i arcs apuntats.

Diuen que fou la primera església de Palma ja que data de 1930 i que probablement aprofità els fonaments del que devia ser una mesquita musulmana.

CAN VIVOT

Resultat d'una reconstrucció del segle XVIII que configura el casal barroc més gran de Palma.

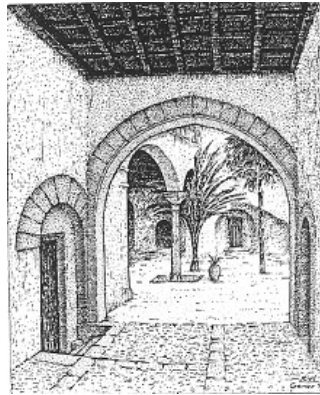
La façana principal segueix la estructura tradicional de tres plantes (planta baixa, planta noble i porxos) i té el portal tradicional amb arc adovellat situat asimètricament. El pati és de planta rectangular i està flanquejat per columnes de marbre vermell, rematades per capitells corintis que aguanten els arcs rebaixats. Crida l'atenció l'escala de traçat imperial i la llotja d'influència italiana.

Fou declarat monument historicoartístic l'any 1873.

CAN CATLAR DEL LLORER

Una de les cases més antigues de Palma, ja que molt probablement té origen musulmà.

Arquitectònicament presenta una combinació d'elements gòtics amb altres de posteriors, producte de les diverses reformes que al llarg dels segles ha sofert l'edifici

ESGLÉSIA DE SANT FRANCESC

Façana: barroc, s. XVII.

El franciscans ocuparen aquest solar el 1281 i hi edificaren una església i un convent gòtic. Al s. XVII es reconstruí la façana segons l'estil barroc, que mostra un portal amb un important conjunt escultòric del qual en destaca Sant Jordi a cavall, patró de la noblesa. A l'interior de església es conserva el sepulcre de Ramon Llull.

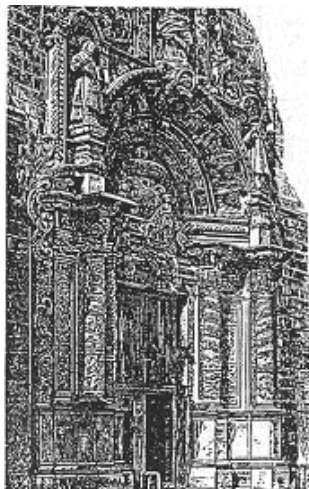
ESGLÉSIA DE MONTI-SION

Barroc inicial, 1624-1683.

És probable que en altres temps, aquest fos el lloc on es trobava una de les dues sinagogues que hi havia dintre del barri jueu o "Call".

La façana presenta un portal molt ornamentat en el qual destaquen les imatges de la Immaculada Concepció, de sant Ignasi de Loyola i de sant Francesc Xavier. També hi ha l'escut del patrocinador de les obres, Ramon de Verí.

L'església conté el sepulcre de sant Alonso Rodríguez.

ESGLÉSIA DE SANTA CLARA

Convent: gòtic, s. XIII-XIV.

Església: barroc, segona meitat s. XVII.

El convent fou fundat el 1256. Té un claustre rectangular i una sala capitular amb coberta de creueria. L'església és barroca, amb un campanar a l'esquerra de la façana; el portal és presidit per un medalló amb la imatge de santa Clara i ornamentació amb motius vegetals i antropomorfs. El cos superior de la façana té una gelosia finament treballada.

LA PORTELLA

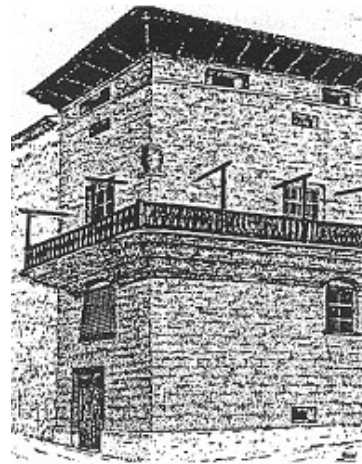
Anomenada així per Jaume I per les seves reduïdes dimensions, la porta ja formava part del recinte musulmà amb el nom de Hualbelet.

A l'exterior d'aquest recinte es troba la Portella moderna, que formava part del recinte renaixentista i data de 1785.

CAN FORMIGUERA

Arquitectura tradicional amb elements manieristes i barrocs, de mitjan s. XVII.

És un gran casal producte de la unió de diverses cases. En destaca un gran balcó, un ample voladís i el pont sobre el carrer de Can Serra que ajunta el dos volums principals. Hi habità el llegendari **Comte Mal**, Ramon Burgues de Safortesa (1627-1694), enfrontat amb els habitants de Santa Margalida, per aquell temps dels seus dominis, sobre jurisdiccions feudals.

POSADA DE LA CARTOIXA (CAL COMTE D'ESPANYAR)

Edifici d'origen gòtic, tot i que va ser objecte d'una gran reforma l'any 1732. De la construcció es desmarca el portal, bàsicament barroc, amb frontó corbat trencat, i els brancals en forma d'estípit li donen un regust manierista. El conjunt està coronat per la imatge de sant Bru, fundador de l'orde de la Cartoixa. Davall la imatge s'hi troba l'escut dels cartoixans. Completa el portal una cadena de ferro moderna que recorda que hi romangué un membre de la família reial espanyola (el comte de Barcelona

CAN ESPANYA-SERRA

Edifici neogòtic, 1900.

Es distingeix per l'original ornamentació de la seva façana. Hi ha un total de vint-i-vuit carasses.

A la cantonada que mira a la Portella sobresurt un singular rellotge de sol, portat per un àngel amb una banda que du el missatge "Ultima Multis" ("la darrera hora per a molts").

CA LA GRAN CRISTIANA

Actual **Museu de Mallorca**.

Arquitectura tradicional amb elements barrocs, 1634. Reformes amb elements isabelins i neogòtics, s. XIX i XX.

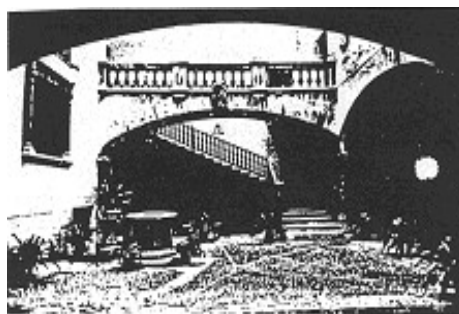
Aquest casal fou la residència dels comtes d'Aiamans i es bastí per addició de diverses cases més antigues. Té alçat de tres plantes, amb portal rodó, balcons barrocs a la planta noble i finestres de tradició gòtica al porxo; el vestíbul i la clastra presenten arcs rebaixats.

L'interior encara conserva alguns elements neogòtics i isabelins introduïts per Catalina Zaforteza, la Gran Cristiana, que hi habità durant la segona meitat del s. XIX. Actualment el casal és la seu del Museu de Mallorca, que posseeix un important fons arqueològic, ceràmic i pictòric.

CAN OLESA

Renaixement, mitjan s. XVI. Clastra barroca, final s. XVII.

El manà construir la família Descós. Els Olesa s'hi establiren al s. XVII i en reformaren la clastra, que és un exemple representatiu dels casals senyorials barrocs. Mostra un esvelt conjunt de columnes i arcs rebaixats. La façana presenta finestres renaixentistes de remarcable ornamentació.

CAN ORDINES D'ALMADRÀ (CAN ALABERN)

Casal construït a principis del segle XVI.

L'alçat de l'edifici és de quatre plantes, fet que li dóna una altura superior a la dels edificis veïns, només de tres altures.

El portal de la esquerra del vestíbul és renaixentista, el de la dreta és gòtic i en destaca la decoració escultòrica d'estil renaixentista,

Al fons de la claustra, davall de la llotja i adossada a la paret, hi ha una làpida romana, coneguda amb el nom d'Ara Manlia.

5. TEMPORALITZACIÓ

10.00 h. Trobada amb el monitor a la plaça de Cort, al banc dels vagos. Presentació de l'activitat. Comença la visita pel nucli històric.

11.00 h. Aturada a la Portella per berenar.

11.30 h. Seguim amb l'itinerari, que s'acaba entorn a les 12 hores.

6. ASPECTES PRÀCTICS PER REALITZAR L'ITINERARI

- ✓ El professor s'ha de responsabilitzar durant l'activitat del seu grup/classe.
- ✓ Es facilitarà als alumnes un plànol amb el recorregut que es farà.
- ✓ L'activitat s'ha de realitzar amb el grup/classe. Si s'agrupen diverses classes han de ser sempre del mateix nivell i no han d'excedir de 35 alumnes.
- ✓ El transport és a càrrec del centre escolar.
- ✓ Cal dur berenar, aigua i el vestuari adequat al dia i l'estació de l'any.
- ✓ Si no podeu realitzar l'activitat i heu d'anul·lar-la, aviseu-nos com més aviat millor.

7. SUGGERIMENTS METODOLÒGICS PER AL PROFESSOR

1.-Programar l'itinerari no com una experiència aïllada, sinó com una activitat més dins la programació general del curs. És molt important per a un bon aprofitament de l'activitat la preparació prèvia i el treball posterior així com relacionar els continguts nous que poden aprendre en el transcurs de la preparació prèvia i de la realització de l'itinerari amb altres continguts ja treballats a la classe i també amb altres sortides que s'hagin fet.

2.- Motivar els alumnes respecte de l'activitat que realitzaran, per potenciar la seva participació i el seu interès.

3.- Fer participar els alumnes en la presa de decisions informant-los dels objectius, els continguts i les activitats de l'experiència, preparant el material necessari, discutint i reflexionant conjuntament. També es poden organitzar alguns grups d'investigació a partir dels quals canalitzar un treball paral·lel a l'itinerari, amb la intenció de servir de suport a altres activitats de classe.

4.- Tenir en compte que l'itinerari es pot tornar a realitzar sense monitor, i que això permetrà ampliar i aprofundir en altres aspectes.

5.- Realitzar un treball coordinat amb altres companys de cicle, per possibilitar una major incidència en l'aprenentatge dels alumnes.

6.- És important recordar la vivència de la sortida, a posteriori, per reforçar els conceptes i les actituds apresos. El professor pot idear activitats, treballs, exposicions, intercanvi d'opinions i d'experiències... El professor també pot fer algunes activitats per conèixer les concepcions dels nins sobre determinats aspectes que es veuen a l'itinerari. Per a això es pot plantejar la preparació de manera imaginativa, fent dibuixos, murals del nucli històric, textos lliures, recerca d'informació complementària o col·loquis sobre la idea que tenen els nins de la seva ciutat.

7.- Heu de recollir el material didàctic amb una antelació mínima de 15 dies per poder preparar l'itinerari. El lloc de recollida és c/ Gabriel Alomar i Villalonga n°18 2º piso. Demaneu els horaris a Dinàmica Educativa de l'ajuntament de Palma (tel. 449447).

8.- Us agrairíem que ens enviéssiu material didàctic treballat per l'alumne, treballs complementaris, els vostres suggeriments i les vostres crítiques.

9.- La bibliografia i els vídeos són a la vostra disposició en préstec al Servei de Documentació i Préstec d'educació (tel. 449447).

8. BIBLIOGRAFIA

- AJUNTAMENT DE PALMA : *Els barris de Palma*. Ed. Promomallorca. Palma, 1994.
- ALEMANY, L : *Paisatges de la ciutat*. Palma, 1994.
- ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR : *La Ciudad de Palma*. Ed. Luis Ripoll. Palma de Mallorca, 1981.
- *Cent anys d'història a les Balears*. Sa Nostra, Caixa de Balears-Salvat Editores, Estella, 1982.
- GARCIA-RUIZ GUASP, L: GARCIA. *Palma Ciudad de Patios*. Ajuntament de Palma. Palma de Mallorca, 1992.
- GUAL, J . *Façanes de botigues de Palma*. Ajuntament de Palma. Palma, 1986
- JANER MANILA, G . *La Ciudad de Mallorca*. Ajuntament de Palma. Palma, 1981.
- JANER MANILA, G. *Historia de l'Illa de Mallorca*. Moll. Palma , 1981.
- JANER MANILA, G. *Palma la ciutat i les ombres*. La Caixa. Palma, 1988.
- MONTANER, P de; MIRALLES, E.: *Patis de Palma*. Palma, Guillermo Canals, editor, 1991
- MUNTANER, J . *Bosquejos de la Ciudad de Palma*. Ajuntament de Palma. Palma, 1989.
- MURRAY, D; PASCUAL, A . *La Casa y el Tiempo: Interiores señoriales de Palma*: Ed. José J. de Olañeta. Palma, 1988.
- *Palma, guia d'arquitectura*. Palma. COAB, 1997.
- PICORNELL, C; RÍOS, P, SUREDA, J. *Conèixer Palma*. Col·lecció Palma Ciutat Educativa, núm 1. Ajuntament de Palma. Palma , 1989.
- SASTRE i BARCELÓ, J.C . *Santa Clara de Palma; vida quotidiana en un monestir medieval*. Ed. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma, 1993
- VALERO MARTÍ, G. *Itineraris pel centre històric de Palma*. Col·lecció Palma Ciutat Educativa, núm 21. Ajuntament de Palma. Palma, 1993. 2a edició.
- VALERO MARTÍ, G . *Palma, ciudad de llegendas*. Ed. La Foradada. Palma ,1995, 2a edició.
- ZAFORTEZA I MUSOLES, D. *La Ciudad de Mallorca. Ensayo histórico-toponímico*. Toms IV-V. Ajuntament de Palma. Palma, 1988

9. SELECCIÓ DE TEXTOS

TEXT 1

(Església de Santa Eulàlia)

LUCENA, M. et al (1997).- Palma, guia d'arquitectura. COAB. Palma: 34.

De les quatre parròquies en què quedà dividida Palma després de la conquesta, la de santa Eulàlia és d'única en què per construir l'església s'adoptà l'esquema de tres naus. Si aquest plantejament ja és excepcional i a Mallorca només s'ha utilitzat a la Seu, santa Eulàlia a més és l'únic cas en què les naus laterals envolten l'absis formant un deambulatori amb capelles.

L'interior destaca per l'amplitud de l'espai, però sobretot per les seves proporcions i la unitat i coherència estilística. Aquestes característiques es manifesten també a l'exterior, on la gradació d'altures entre les naus (...) es tradueix en una estructura de contraforts i arcbotants de gran solidesa, vertaders murs només oberts per un arc que permet el pas per la coberta.

La façana principal amb el seu alt campanar és un exemple més de d'historicisme gòtic de les restauracions del final del s. XIX, que volgueren retornar als edificis el suposat caràcter primitiu eliminant intervencions posteriors.

Dels retaules que conserva, destaca per la seva implantació en un espai gòtic, el de l'altar major, una obra barroca projectada per Albert Borguny que realitzà Gregorio Herrera el 1749.

TEXT 2

(en Ramon Llull)

JANER MANILA, G. (1982).- La Ciutat de Mallorca. Ajuntament de Palma. Palma: 43.

L'AMIC I L'AMAT

Les carreres per les quals l'amic encerca son amat són llargues, perilloses, poblades de consideracions, de sospirs e de plors, e il·luminades d'amors.

Amor és mar tribulada d'ondes e de vents, qui no ha port ni ribatge. Pereix l'amic en la mar, e en son perill pereixen sos turments e neixen sos compliments.

- Digues, foll: si? t desamava ton amat, Què faries?

Respòs, e dix que amaria, per ço que no morís, com sia cosa que desamor sia mort, e amor sia vida.

Cantaven los aucells l'alba, e despertà's l'amic, qui és l'alba; e los aucells feniren lur cant, e l'amic morí per l'amat, en l'alba.

RAMON LLULL

TEXT 3

(Santa Eulàlia)

ZAFORTEZA i MUSOLES, D. (1988).- La Ciudad de Mallorca. Ensayo Histórico-toponímico. Tom V. Ajuntament de Palma, Palma.

SANTA EULALIA, Plaza de.- La actual plaza de Santa Eulalia, con su irregular trazado, es una de las vías públicas que se ha ido haciendo, en el transcurso del tiempo, al correr de los días.

Sabemos, igualmente, que frente a la iglesia, y por lo tanto, ocupando una gran parte de la plaza, existía un gran terraplén, de más de dos varas de alto, y de una extensión igual a la anchura de la iglesia.

Este terraplén, ocupaba, por lo tanto, una gran parte de la plaza, y prolongaba la calle de Santa Eulalia, y se utilizaba como cementerio parroquial, que se extendía por la calle de Santa Eulalia, en la fachada de cuyo templo, se conservan todavía inscripciones funerarias de los siglos XVIII i XIX.

En sus primeros tiempos debían habitarla artesanos de diferentes profesiones, zapateros, guarnicioneros, pasamaneros, carpinteros, marineros, etc.. y un hostaler que ocupaban los diferentes operatoria que vemos había en la plaza, y que con tanta profusión hallamos en la ciudad y leemos en los antiguos cabreos.

La ciudad, quiérase o no, conserva en líneas generales el mismo trazado de vías que tuvo en épocas pasadas, obedeciendo el tendido de las principales a las puertas que hubo en cada uno de los sucesivos recintos. Si nos fijamos pues, en esos trazados, pronto advertiremos la falta de plazas de algún desahogo, donde pudiera establecerse un mercado. Lo fue, la reducida Bolsería para el tercer recinto, como lo fue, muy avanzado el siglo XVI, el que llamamos Mercado, si bien con un carácter distinto, no con el de mercado de abastos, como lo fue la Bolsería, y lo fue la plaza de Santa Eulalia. Aquel fue mercado semanal, en el que además de los artículos de consumo inmediato, se expendían otros de muy diversa índole.

TEXT 4

La calúmnia venjada (església de Sant Francesc)

VALERO i MARTÍ, G. (1995).- Palma, ciutat de llegenda. La Foradada. Palma: 123.

El mateix dia de l'arribada del jove cavaller que set anys abans l'havia calumniada, mor la noble donzella Elionor Desmur, emmalaltida des d'aleshores. El seu cos roman a la capella ardent instal·lada en l'església de Sant Francesc. El jove, penedit, demana confessió a un frare franciscà. La penitència és dura: haurà de vetllar el cadàver tota la nit, sol i amb el temple tancat. Entre la fosca i la solitud, l'horrible venjança no es fa esperar (...) Vegem com ens ho conta el vers precís de Miquel Costa i Llobera:

I al veure morta a sa promesa esposa
víctima del seu crim sense perdó,
agenollat caigué sobre la llosa.
Un frare que allà feia oració
ran de la caixa funeral va veure,
i li cridà de sobte: ? Confessió!
Se confessà el donzell, com és de creure;
i en penitència li posà el confés
guardar la morta, sens menjar ni beure,

fins que la missa d'alba se digués.
 Ell prometé que prou la guardaria
 vetllant tota la nit, sens ningú més.
 Quan acudí la gent, amb lo nou dia,
 trobà allà en terra el cavaller caigut,
 que arrancada la llengua prop tenia.
 Era mort. La difunta en actitud
 de dormir, jeia amb plàcida bellesa,
 sens un plec de la vesta remogut.
 Quina vioència allà s'era comesa?
 Ningú el misteri se? n pogué explicar
 entre tota la gent, d'horror sorpresa.
 Sols un frare ja vell, que a meditar
 va romandre de nit dins la tribuna,
 el misteri d'horror va declarar.
 Ell referia que entre dotze i una
 s'era alçada la morta del seu llit,
 mirant-se el cavaller de vesta bruna.
 Aquest fugí corrent, espaordit,
 i darrera la morta li corria
 a lo llarg de la nau, sense neguit...
 Ni un sol portal pel fugitiu s'obria:
 tres vegades el temple va voltar,
 i a la tercera volta s'esmortia.
 Llavors la morta un peu li va posar
 sobre el pit, i amb un lliri que portava,
 la llengua, sense esforç, li va arrancar.
 Després la morta a son baül tornava,
 arreglant-hi los plecs del seu vestit,
 i tot en pau fins a la llum quedava.
 Tal se contà l'horror d'aquella nit.

TEXT 5

(Església de Monti-sion)

VALERO I MARTÍ, G (1993).- Itineraris pel Centre Històric de Palma. Col·lecció Palma Ciutat Educativa núm 21. Palma, 2a edició: 82.

L'any 1561 s'instal·là la Companyia de Jesús a Mallorca, dirigida per Jeroni Nadal. Els jesuïtes ocuparen el lloc que fins aleshores havia estat seu del primer Estudi General Lul·lià i abans solar de l'antiga sinagoga major jueva. L'any 1571 començaren les obres de la nova església, a instància del pare Bartomeu Coch, i sota patrocini de Ramon de Verí. L'enorme influència cultural i socioeconòmica dels jesuïtes els enemistà amb el poder reial, que suprimí l'orde des de 1767 fins a l'any 1815.

L'edifici que configura l'església de Monti-sion té nau única amb capçalera quadrangular i amb sis capelles rectangulars a cada costat. La primera capella del lateral esquerre conté el sepulcre de sant Alonso Rodríguez, que fou durant molts d'anys porter de Monti-sion, fins a la seva mort, esdevinguda l'any 1617. Les capelles i l'absis tenen volta de creueria. Sobre l'ingrés hi ha la tribuna del cor, sostinguda per una volta de creueria i un arc rebaixat. El retaule major fou començat l'any 1607. A la banda dreta del presbiteri hi ha el sepulcre de Ramon de Verí...

TEXT 6

Sant Alonso Rodríguez (convent i església de Monti-sion)

VALERO i MARTÍ, G (1995).- Palma, ciutat de llegenda. La Foradada. Palma, 2a edició: 100.

Alonso Rodríguez fou durant gran part de la seva vida porter de Monti-sion. Nasqué a Segòvia, en 1531. Es casà i tingué dos fills, però tant la dona com els fills moriren. Aleshores, decidí entrar en la vida religiosa, i aviat es traslladà al convent mallorquí. Morí l'any 1617, a l'edat de 87 anys, després de 47 de vida de religió. L'any 1825 fou beatificat i en 1888 fou canonitzat.

Quan tocaven a la porta del convent de Monti-Sion, responia sempre amb un ? Ja venc, Senyor? , com si fos Déu qui el cridàs. Un dels fets més prodigiosos que protagonitzà fou quan pujava resant al castell de Bellver, en companyia d'un altre jesuïta, el pare Matias Borrassà, confessor de la família del castellà de Bellver. Alonso pujava cansat i endarrerit; aleshores, la Mare de Déu se li aparegué per ajudar-lo en l'ascens, i li eixugà la suor de la cara. Una capelleta en el bosc de Bellver recorda aquest fet.

El convent de Monti-sion guarda molts de records del sant. També es conserven nombroses referències artístiques, com l'escultura del claustre, i diverses pintures que representen moments de la vida d'Alonso Rodríguez. Especial interès té la cel.lla que habità el sant, i el museu que mostra objectes personals i de la comunitat (roba, les claus que guardava com a porter...), les seves obres manuscrites, i també referències pictòriques (ex-vots, postals) i bibliogràfiques posteriors. L'església conté una capella, la primera de l'esquerra, des de l'entrada, que conserva el sepulcre del sant, amb un templet classicista que centralitza una urna de vidre i d'argent amb les despulles de sant Alonso, amb el cap i les mans fetes de cera.

TEXT 7

(Santa Clara)

SASTRE I BARCELÓ, J. (1993).- Santa Clara de Palma. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma, 9-10.

Santa Clara té una bellesa particular. El campanar que sobresurt de les murades de la Ciutat se distingeix entre milers. El conjunt pobre d'aquest convent se perfila des de lluny entre la calitja grisenca que, des de la mar, difumina les formes del paisatge nostrat en els lluminosos dies de l'estiu mediterrani. La seva campaneta, de timbre tan característic, desperta ressons d'acolliment familiar a qui ha estat vagant molt de temps lluny de la pàtria. És un paisatge que no s'oblida fàcilment i que posseeix aqueixa serena i particular bellesa que embarga immediatament l'ànim.

Encara ara les pobres pedres descarnades de Santa Clara posseeixen una eloqüència que des de fa segles parla a les ànimes sense donar senyals de voler emmudir de cansament. A Santa Clara hi acudeixen, ben igual que als seus primers anys, aquells peregrins de l'esperit que vénen a reconfortar-se dins dels seus murs, i beuen a grans glops l'aire que allà s'hi respira, i llavors tornen altra vegada al món a treballar, a sofrir, a estimar, i se'n van amb els ulls negats el llàgrimes i amb el cor ple del sentiment que ja res pot tornar a esser com abans.

L'obra d' En Francesc i Na Clara d'Assís reflexa perfectament l'ideal de societat pensat per l'home medieval: la concòrdia perfecta de l'home amb Déu, amb la naturalesa i amb els demés homes.

Dominics, franciscans i, amb una labor diferent, clarisses, afrontaren la tasca de cristianitzar els nous poblaments urbans. Se veren així necessitats de convents dins la ciutat i d'un nou ideal de vida, fonamentat a la pobresa i la predicació o, en el cas de les clarisses, la contemplació, per atreure's tant els desheretats com els burgesos.

La seva tasca constructora i espiritual se va veure recompensada pel Papa amb la concessió del dret de sepultura a les seves esglésies i claustres. També varen aconseguir recursos a través del costum d'adquirir un hàbit i la carta de germanor de l'orde a l'hora de la mort. Això se basava en la fe en les virtuts de l'ideal de vida dels religiosos, a l'esperança de participar dels seus mèrits i la idea d'una relació entre el destí del cos mort i l'ànima (...)

En aquest camí, la clausura no representaria una ruptura definitiva amb les necessitats i la dinàmica del món, ans al contrari. Santa Clara d' Assís estigué sempre prop dels homes, acollint-los amb bondat, obrint el seu cor a les preocupacions dels seus contemporanis i de l'església. Convidava a tothom a arribar al centre de l'Evangeli a través de la prudència i la moderació. La seva màxima era: basta amb estimar fins a l'heroisme, deixant-se empapar per l'Evangeli. Les monges de l'orde a Ciutat, des dels seus murs, se comprometeren a fer la mateixa cosa.

Lluny de desentendre's de la caritat activa, les nostres clarisses foren sovint encarregades pels seus contemporanis per a complir el gran ritu de la caritat a la seva època: repartir l'herència dels pauperes Christis, el pa dels pobres que havia de remeiar les necessitats d'aquests i l'ànima dels benefactors.

I, lluny d'haver perdut fervor la seva celebració d'oficis divins, la labor contemplativa de les monges era fortament apreciada i encoratjada pels ciutadans. Les oracions que s'aixecaven des del monestirs eren, per a aquells homes dels segles XII i XIV, una empenta definitiva per a la salvació de l'ànima, una manera de trobar consol als seus problemes de consciència, una esperança que totes les coses, fins i tot les més terrenals, trobarien una solució convenient. La sol·licitud de les oracions de les monges, a un ritme continuat i fins i tot creixent allarg del seu primer segle i mig d'existència, recolza perfectament aquesta característica de mentalitat i aquesta realitat d'una valoració de les seves pràctiques religioses.

L'orientació cap al camí místic que Sant Francesc propicià dins Santa Clara, i per derivació assumit per les religioses del seu orde, presenta el misteri més profund de l'ànima cristiana: el testimoni de Crist necessita la contemplació per a nodrir la seva acció purament humana en el món. Na Clara d' Assís demostra amb la seva vida que un ànima que s'aixeca, aixeca també el món. Com ella, el monestir del seu orde a Ciutat de Mallorca va esser en el seu temps, i és encara, el far que mostra una existència a la qual les energies s'apliquen a exaltar les més grans qualitats de l'home, en una perspectiva d'eternitat, mentre l'existència humana habitual tira les mateixes energies cercant afanyosament una felicitat moridora.

Tot això no desembocarà en una concepció sistemàtica de la vida espiritual per a assolir la santedat, perquè el plantejament dels mendicants és més senzill i directe. Viure tots els moments de la seva existència com una relació d'amor entre dues persones. Aquesta seria la relació de les clarisses en Déu, i aquest seria el missatge cercat per totes aquelles persones que s'hi acostaren, triant-les com a intermediàries a la seva necessitat de comunicació amb Ell, a una època a la qual, a diferència de l'alta Edat Mitjana, comptava tant la qualitat dels qui oraven com la quantitat, per a la salvació de l'ànima.

TEXT 8

L'anell de Santa Clara (església de Santa Clara)

VALERO i MARTÍ , G (1995).-Palma, Ciutat de llegenda, La Foradada. Palma, 2a edició: 92.

Aquell dia de tardor d'un any llunyà, una noble dama, rica i envejada, acabava de morir a la ciutat de Mallorca... almenys així ho feien pensar tots els indicis. En el testament que poques setmanes abans havia dictat, hi figuraven dos desitjos especials: ser enterrada en l'església del convent de Santa Clara i poder dur de morta un preuat anell que sempre havia portat en vida. En aquells moments, quan semblava que havia arribat l'hora de complir la darrera voluntat de la senyora, el seu cos fou conduït a l'església de Santa Clara i el ric anell lluïa a la seva mà esblanqueïda. Aviat s'organitzà la vetlla per part dels familiars i coneguts. A poc a poc, les hores s'anaven fent llargues, les oracions s'espaiaven i la llum s'esgrogueïa. Els pocs vetlladors que romanien en aquelles hores acabaren adormits, excepte un, que aleshores veié arribat el moment de dur a terme un projecte llargament pensat: s'acostà al taüt, agafà la mà del cadàver i intentà llevar-li el acondiciat anell. Però, malgrat els intents, no hi hagué manera de treure? ! El lladre, desesperat. Pega mossegada al dit amb la intenció de tallar-lo i així poder fer-se amb la joia (...)

En aquell precís instant, un crit de dolor trencà el silenci de l'església i la dama és despertà d'una pregona i estranya somnolència que l'havia fet semblar morta. Els vetlladors sortiren esglaiats de l'estança, momentàniament atordits per la sorpresa, mentre que el pretès lladre de cadàvers caigué mort, horroritzat i glaçat per l'escena.

TEXT 9

(Can Formiguera)

LUCENA, M. et al (1997).- Palma guia d'arquitectura. COAB. Palma: 82.

La complexitat de l'estructura d'aquest edifici és conseqüència de la seva història, marcada en primer lloc per la unió d'unes quantes cases realitzada al llarg segle XVII i posteriorment per les reformes realitzades en el segle XIX.

Bàsicament està format per dos volums separats pel carrer de Formiguera, tot definit per les façanes del casal, que formen un vertader fons escenogràfic.

Un, el del costat sud, té una planta en L i façana tant al carrer, com a la banda de la mar. Aquesta va ser la part més afectada per les reformes neogòtiques del XIX, que transformaren també el pati d'accés. Unit a aquest per un pont es troba l'altre volum, que arriba fins al carrer de la Portella. És de planta rectangular amb façana de marès, caracteritzada per un gran balcó longitudinal, que gira seguint el traçat dels carrers, protegit per una gran volada de fusta.

El control de l'espai d'accés a la casa, normalment projectat a l'interior a través del pati (...) es trasllada en aquest cas (...) a l'exterior, al carrer, que queda definit completament per l'edifici (...) formant així, juntament amb Ca la Torre, la porta de sortida a la mar, i altres cases del carrer de la Portella un dels espais urbans amb més qualitat del centre històric de Palma.

TEXT 10

La torre del Comte Mal (Can Formiguera)

VALERO i MARTÍ, G.(1995).- Palma, Ciutat de llegenda. La Foradada. Palma: 90.

Ramon Burgues de Safortesa i Fuster (1627-1694), segon comte de Santa Maria de Formiguera, fou conegut amb el sobrenom de Comte Mal. En una època de lluites entre Canamunts i Canavalls, el comte fou un dels clars representants de la reacció senyorial del segle XVII. La casa de Formiguera volia el domini directe i cobrament de delmes de les comunes de Santa Margalida i, a més, pretenia tenir jurisdicció feudal civil i criminal sobre els habitants de les seves cavalleries, veïns la major part de la vila de Santa Margalida. Aquesta segona pretensió entrava en conflicte amb les franquesses del rei Jaume I, per la qual cosa els habitants dels extensos dominis del comte defensaren aferrissadament el seu estat lliure, sense cap altra subjecció més que al poder reial. Les bregues, els morts i els ferits, els abusos d'autoritat i la por que regnaren aquells anys segurament generaren d'apel·latiu de Mal que acompanyà el nom de comte.

Pel que fa a les contarelles localitzades a la casa pairal del Comte Mal, Can Formiguera, contenen que el comte estava enamorat de na Margalida, monja de Santa Clara, i que el diable l'ajudà a fer una torre en el mateix casal, situat vora el convent de clarisses, per poder vigilar els moviments de l'enamorada. Aquesta torre s'anava fent tan alta que els jurats, escandalitzats, aturaren les obres i obligaren a rebaixar-la. El diccionari Alcover-Moll es fa ressò de la contarella, amb dimonis boiets com a protagonistes: .A la ciutat de Mallorca és tradició que els dimonis boiets construïren en una nit la torre de Can Formiguera.. En el mateix sentit la tradició també comenta l'existència d'una galeria subterrània que comunicava el convent amb el casal (...).

TEXT 11

(Can Olesa)

LUCENA, M. et al. (1997).- Palma guia d'arquitectura. COAB. Palma: 78-79.

D'entre tots els exemples de casal existents a Palma, probablement sigui aquest el que ha merescut un reconeixement més general i s'ha convertit en representatiu d'un tipus de casa, i sobretot de pati.

L'edifici actual bàsicament és resultat de dues reformes, cada una de les quals representativa de la fase estilística del seu moment, que definiren els dos elements més interessants de la casa, la façana i el pati.

La primera és fruit d'una reforma realitzada a la primera meitat del XVI per la família Descós, primers propietaris de la casa. Es tracta d'un pany molt llarg, segurament resultat de l'agrupació d'unes quantes parcel·les

La composició general és la tradicional, dividida en tres plantes. La baixa té un portal d'entrada amb arc de mig punt, a l'esquerra del qual, en el cos central de la façana, presenta dues finestres... La planta principal acusa la mateixa falta d'unitat que la baixa, destacant igualment les obertures del cos central. Són tres finestres, més grans que les anteriors i amb un tractament esculturat més pla, del qual destaca la llinda, decorada amb una petxina. El porxo, l'únic element que s'estén a tota la façana, és amb arcs conopials.

L'interior s'estructura a partir del pati, obra del XVII, quan la casa passà a mans de la família Oleza. Es tracta d'una intervenció barroca superposada a l'estructura

Ajuntament de Palma

Departament de Dinàmica Educativa

56. Passejam per la ciutat alta
Quadern de treball per al professorat.

gòtica, existent, que a partir d'un plantejament d'aparença senzilla i de traçat asimètric assoleix una excepcional harmonia. Aquesta sensació de serenitat de tot el conjunt, paradoxalment s'aconsegueix utilitzant elements de gran dinamisme (...) que, a més de demostrar el coneixement que de la tècnica de la volta havien assolit els mestres mallorquins, han arribat a definir un repertori i un model que ben aviat s'estengué com a representatiu d'aquest tipus de casa. Però la fortuna i reconeixement del pati neix de la saviesa en la composició general, argumentada, a diferència d'altres casos, amb subtileza i sense imposar-se, i a la qual cap dels elements és aliena. Vegils si no la situació del coll de la cisterna, aparentment arbitrària, o els tractaments del trespol, i el paper actiu que juguen en l'equilibri del conjunt, sobretot en la visió des de l'entrada, que s'ha convertit en una de les imatges més repetides d'un segle ençà del centre històric de Palma.

TEXT 12

(La ciutat antiga)

JANER MANILA, G (1982).- La Ciutat de Mallorca. Ajuntament de Palma. Palma: 60.

ELS VELS PALAUS DE LA CIUTAT ANTIGA

Per aquestes mateixes escales pujaren cavallers sagnants, ferits de mort en una topada amb una facció contrària. I a la porta del gran saló sortia la família noble, per rebre devotament la visita del prelat. Dins aquests salons es reunien els senyors a prendre xocolata i a malparlar de les ordes del Virrei. I d'aquí també sortien, tal vegada, decisions de mort dictades per una cruel venjança. O bé pietosos propòsits de fundar un nou monestir o deixar a la Seu el capital per a fer cada any una processó amb el Santíssim. Aquí vells inquisidors llegien ordes vingudes del Consell Suprem del Sant Ofici. I tal vegada algun noble donzell llegia d'amagat llibres de reformadors que havia portat de Flandes (...) Qui pot conèixer el cor humà, i els fets diferents, contradictoris, succeïts dins aquests antics palaus de la Ciutat Vella?

F. Martí i Camps

TEXT 13

(La ciutat al llarg del temps)

JANER MANILA, G. (1982).- La Ciutat de Mallorca. Ajuntament de Palma. Palma: 33-60.

La ciutat del gòtic

El rei conqueridor en va fer de l'illa un regne independent i el va dotar d'institucions i de lleis pròpies. El cronista en volgué deixar memòria d'aquest fet i va escriure: E poblà la dita ciutat e illa amb majors franquesses e llibertats que ciutat sia al món.

La ciutat de Mallorca, després de la conquesta, mantingué l'estructura de la ciutat dels àrabs. Fou necessari, emperò, refer les murades i reconstruir els edificis que havien restat mig derrocats.

El palau dels valís musulmans, l'antiga fortalesa de l'Almudaina, va ésser convertit en residència reial. El rei En Jaume II, encomanà les obres de reconstrucció i d'ampliació a Mestre En Pere Salvà.

Però la més gran edificació del gòtic va ésser la Seu, començada a construir vers l'any 1230 amb marès de les pedreres de Felanitx, Campos, Calvià i Santanyí, i

Ajuntament de Palma

Departament de Dinàmica Educativa

56. Passejam per la ciutat alta
Quadern de treball per al professorat.

promoguda també per Jaume II, al lloc on s'alçava una antiga mesquita musulmana que, prèvia purificació, havia estat dedicada al culte cristià tot d'una després de la Conquesta.

De fet emperò, la vida dels ciutadans havia canviat. Ciutat s'havia convertit en un gran centre comercial mediterrani, on s'aturaven les naus dels mercaders que trescaven de port en port a la recerca dels productes més cars. Aquí convivien homes de les més diverses procedències, religions, i llengües: cristians, jueus i sarraïns, senyors, menestrals, esclaus i mercaders.

La gent es divertia. Els joglars cantaven pels carrers. Els esclaus musulmans ballaven i saltaven sota el compàs de les músiques sarraïnes. De vegades hi havia bregues i crits, i rebomboris.

Els mercaders de la ciutat s'organitzaven amb la finalitat de protegir i regular el comerç.

També en aquells segles, mentre la ciutat creixia i es transformava, es construïren esglésies, claustres i convents de vegades al mateix solar d'una antiga mesquita: Santa Eulàlia, Santa Margalida, i Sant Miquel, Sant Francesc, Sant Nicolau, Santa Creu i Sant Jaume.

El gòtic d'aquestes esglésies ciutadanes és quasi sempre grandios i bell, amb finestral i rosasses que omplen de llum, amb columnes i voltes.

El temps moderns

No era fàcil per a la ciutat aixecar-se de la depressió econòmica i social que marcà l'inici dels temps moderns. Persistien, encara, els mals endèmics talment un vell espectre: la fam, les secades, les epidèmies, les males collites, les lluites nobiliàries, el bandolerisme (...) La continua por d'un desembarcament de pirates i el saqueig. Sobretot, a partir de l'any 1512 en què els corsaris moros entraren a la badia de Palma i hi apressaren un grapat de vaixells. I el conflicte entre la ciutat i la part forana que anava creixent com una taca d'oli.

Els forans s'havien cansat de veure com la gravetat dels impostos pesava sobre les seves espatlles i decidiren agermanar-se per a la lluita. I clamaven perquè es posà en pràctica la sentència de Ferran el Catòlic promulgada l'any 1512, que disposava que fossin valorats i estimats els béns de tot el regne i que cadascú contribuís segons el patrimoni que posseïa.

CIUTAT I PART FORANA

La història de Mallorca no es pot entendre deixant de banda aquesta lluita de classes que enfronta primordialment els interessos de la vida rural als de la vida urbana. D'aquesta manera la realitat del camp on s'hi localitzaria el mode de producció dominant de la Formació Social Mallorquina: la renda de la terra precapitalista, esdevé una realitat a mitges, quan exclusivament és estudiada a partir del seu lloc d'origen. La Ciutat de Mallorca ha ésser vista com el capçal de l'illa que provoca l'oposició amb el camp perquè al mateix temps que concentra els grans propietaris de terres foranes, centralitza i/o regula diversos models d'explotació propis de totes les grans ciutats precapitalistes.

Leonard Muntaner

La ciutat artesana: els gremis

Els menestrals que treballaven en els diversos oficis s'associaren a les darreries del segle XVI i formaren els gremis. El rei En Joan I autoritzà aquestes associacions l'any 1395, però de fet, el privilegi reial venia a consolidar un costum que ja existia de temps enrere.

Després de la Conquesta els tallers dels monestirs exercien l'educació professional de molts artesans. Després, els treballadors d'un mateix ofici s'arreglaren en un mateix carrer. Encara ara, la ciutat en guarda memòria d'aquest fet. Encara avui es poden trobar sovint alguns carrers que recorden que allà hi habitaven els menestrals d'una determinada activitat artesana: carrer dels argenters, carrer dels bastaixos, carrer dels paraires...

Els gremis s'organitzaven principalment amb intencions professionals i socials i arribaren a ésser associacions fortes que protegien els seus treballadors dels abusos i de l'aïllament.

Assistien als associats en cas de malaltia, d'impossibilitat, d'accident de treball i pagaven el rescat si algú dels seus queia captiu en mans de pirates.

Un dels motius principals de l'associació era la defensa legítima dels seus drets professionals.

Tots els gremis tenien el seu patró celestial que els protegia i que honoraven en una capella d'una església o en un oratori propi.

La força social i econòmica dels gremis va ésser considerable. De vegades s'aixecaven contra el poder que els exigia contribucions i els ofegava. Tingueren els seus representants al Gran i General Consell i posseïren sepultures pròpies dins les esglésies.

La ciutat barroca

A començament del segle XIV, el torrent de Sa Riera, que davallava pel mateix lloc on avui hi ha el passeig de La Rambla i el d'Es Born, fins al mar, va ésser desviat fora de la ciutat, pel fossat de les noves murades, en el sentit que segueix actualment.

El seu antic jaç dividia Ciutat en dues parts: la vila d'amunt, a la banda de la Seu, i la vila d'abaix, a la banda de Santa Creu. Una i altra unida per alguns ponts.

Les riuades havien desbordat diverses vegades els marges del torrent i havien produït inundacions i desgràcies. Finalment, es decidí allunyar el perill i desviar el camí de les aigües.

Durant un temps la ciutat de Mallorca vivia en contínua angúnia per causa dels crims i les venjances que es cometien sempre seguit, dins la penombra de qualsevol carrer, enmig d'una plaça o en un lloc despoblat el bandolerisme creixia, perquè hi havia fam, malgrat la lluita dels virreis contra els facinerosos. Sovint les sentències foren cruels i dures...La destal i la forca segaven les vides d'aquells malfactors. De vegades, els deportaven o els enviaven a guerres llunyanes: a Amèrica, a Flandes, a Alsàcia...

I la pesta. L'any 1652 moriren de pesta més de nou mil persones, només dins el terme de Ciutat.

La noblesa vivia dividida en bàndols que s'odiaven mútuament. L'enemistat rabiosa entre aquelles famílies havia fet de la ciutat de Mallorca un camp de batalla. Més de vint anys feia que duraven aquelles pugnes. Els dos bàndols: el de Canamunt i el de Canavall, es perseguïen a mort sense pietat. De vegades, el mateixos cavallers

cercaven trobar l' hora propícia per acorar l' espasa al cor de l' enemic. D' altres, cercaven malfactors professionals o bandolers perquè duguessin a la pràctica la venjança.

Els bisbes cercaren posar pau diverses vegades. Concertaren la reconciliació de les faccions, els cavallers de les dues bandes juraven la concòrdia i s' abraçaven. Però la pau no durava gaire i es trencaven sovint els pactes. La reconciliació durava poc temps.

Durant els últims temps de la dinastia dels Àustria, foren edificats sumptuosos palaus, belles construccions de pedra marcades per l' esperit de les edificacions renaixentistes i plateresques. Sobretot, emperò, pel barroquisme opulent del segle.

Als barris antics de la ciutat poden veure's encara aquests vells palaus: Ca la Gran Cristiana, Can Formiguera i Ca la Torre, al voltant del Carrer de Sa Portella. Ca N' Olesa, al carrer d' En Morey, Ca N Oleo, al carrer de Zavellà, Can Verí, al carrer d' En Verí...I a la ciutat baixa els vells casals del Carrer de Ses Carasses, de Montenegro, de Sant Gaietà i del carrer de Sant Jaume...Vells palaus plens d' història, testimoni d' un temps antic musell de privilegis, d' obscures penombres que s' escampen entre els escuts d' armes, entre les columnes, sobre els escalons llavorats pel trespoleig dels segles.

ELS VELLS BARRIS

El problema és greu. Els vells barris viuen o es moren enmig de la indiferència i sols un moviment protector ? arquitectònicament protector? a ixeca la seva defensa. Cal protegir la ciutat de la destrossa, cal evitar la desaparició d' un patrimoni històric, però ? per damunt de tot? hauríem de dir que cal, també, sobretot, pensar en uns plans de dignificació humana. L' urbanista que toca les pedres antigues ha de pensar, sempre, que en aquests edificis plens d' anys i plens d' estètica, hi viuen persones. Hom pensa que és possible projectar noves realitats sense destruir les que sobreviuen. Reordenar, sense destruir.

Sebastià Verd